

השם נמקה יוסף ברמן הקד אכסניס (עמיל) שקיבל את הסחורות בתחנת-הרכבת והוביל אותן בעגלות לסוחרים בוולוז'ין. חונא ברמן היה בעל-אכסניה, וטמקה התפרנסה

מתפירה.

הדמות הבולטת בעיירה היה הרב שמואל דוד לווינ (שד"ל) יליד בוברויסק. ר' אברהם משה בונימוביץ' מזבז'זה לקחו כחתן לבתו. הרב שד"ל לא שימש ברבנות, אלא למד תורה יומם וליל. בונימוביץ' היה בעל בעמיו. ביתו היה בית-מידות, נתון בתוך חצר גדולה ונאה. הוא היה "פריץ" יהודי ולו שדות נרחבים. בעל זכות מיוחדת היה ר' אברהם משה, שכן האריך ימים וזכה לנינים.

ר' זכריה ברמן ואחיו ר' מנחם מנדל היוו את ה"פני" של יהודי העיירה.

חלק גדול מהיהודים התפרנס מחקלאות. מיעוטם היו חנוונים ובעלי-מלאכה. אהרן דודמן היה בעל חנות לעורות ונעלים; דובה ברמן היתה בעלת חנות לבדים, ויהושע ברמן עסק במסחר הפשתן.

החקלאים היהודיים היו, בתלכם, בעלי שדות משלהם ובחלקם אריסים, שעבדו את השדות של בעלי-האחוזה בסביבה. היו אלה משפחות-אדמה, איכרים ממש, שהיו ציאו לחמם מן-הארץ. מן-הראוי להזכיר את בעלת-האחוזה בורנובסקה, שהיא, בעלה ובנם הרופא נחשבו כחסידי אומות-העולם. הפריץ בורנובסקי היה ידיד-היהודים, ואם זכרוננו אינו מטעה אותי — תרם פריץ זה עצים לבניית הקלייזל בזבז'זה.

הקלייזל היה ה"מרכז הרוחני" של העיירה, בו התרכזו חיי-הציבור וחיי-הרוח של יהודיה. כגבאי שימש ר' זכריה ברמן, שלא נהג מנהג של גברא רבא, ומדי יום ששי היה הוא, בכבודו ובעצמו, מטאטא את הקלייזל, מאבק את השולחנות והספסלים, מטיב את הנרות ומצחצח את המנורות. ביום כיפור היה שוכר גוי על חשבונה, שישגיח על נרות ה"מעט-לעת". בארון-הקודש של הקלייזל היו שלושה ספרי-תורה. חידוש גדול היה בו — אף הנביאים הראשונים והאחרונים היו כתובים על קלף ומסודרים ב"עץ-חיים" כמו ספרי-תורה. בשמחת-תורה היו מכבדים את הילדים ב"הקפות" עם "ספרי-תורה" אלה. בעלי-התפילה היו מתושבי המקום. כבעל-קורא שימש ר' יחזקאל יחס, שנפטר והובא לקבורה בוולוז'ין בחורף תרצ"ו.

אם כי מעטים היו יהודי העיירה, שכרו מורים מעולים לחינוך בניהם. היה, כמובן, במקום בית-ספר עממי-פולני, שילדי-היהודים חויבו ללמוד בו, בהתאם לחוק חינוך חובה. אולם, ההורים לא הסתפקו בלימודי-חול בלבד. בבוקר למדו בבית-הספר, ואחר-הצהריים למדו עברית ומקצועות עבריים מפי המורים היהודיים.

את המורים הזמינו מעיירות סמוכות. הם עסקו בעבודת-קודש זו תמורת "אשל" ושכר סמלי. מי מהם חלם אז על משכורת ומי מהמורים הללו העז לחשוב על שביתה לשם שיפור תנאי חייו? עצם הרבצת התורה — שכרה בצדה. הם לא התגוררו בדירות משלהם, אלא "ערכו גלות" בבתי התלמידים. המורים הזכורים לי היו: ר' צבי מוולוז'ין,